

Juhlajulkaisu
Leena Kartio
1938 – 30/8 – 2008

Toimituskunta

Pekka Vihervuori

Mika Hemmo

Eva Tammi-Salminen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2008 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Leena Kartion valokuva s. VII Eija-Liisa Strandén

Taitto: Lapine Oy

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-281-2

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008

Päivi Paasto

Sukupuolesta Lakimies-lehden varhaisissa numeroissa

Johdannoksi

Keskusteltaessa miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta ja sen toteutumisesta Suomessa on tyypillistä todeta, että oikeuden näkökulmasta sukupuolella ei ole merkitystä. Miehet ja naiset eri asemaan asettavaa sääntelyä oli vielä 1900-luvun alkupuolella, mutta sittemmin syrjivät säännökset on vuosisadan kuluessa varsin tarkkaan kumottu muutamaa lähinnä naisen erityisasemaa äitinä huomioivaa säännöstä lukuun ottamatta. Niitä pidetään esimerkkinä positiivisen erityiskohtelun tilanteista, ei syrjintänä. Jos joitakin eroja miesten ja naisten asemassa ja toimintamahdollisuuksissa on nähtävissä, kysymys on sosiaalisista ja kulttuurisista käytännöistä ja asenteista, jotka ohjaavat ihmisiä valinnoissaan niin, että miesten ja naisten elämäntilanteissa on eroja. Tämän mukaisesti oikeus on sukupuolineutraalia.

Naistutkimuksen keskeinen lähtökohta sitä vastoin on väite, että sukupuoli on merkittävimpiä yhteiskuntarakenteellisia käsitteitä ja samalla ulottuvuus, joka määrittää yhteiskunnan valtarakenteita.¹ Naisoikeustutkimuksessa väitettä tarkennetaan edelleen ja väitetään, että oikeus on keskeinen yhteiskunnallinen käytäntö, joka ylläpitää sukupuolijärjestelmää ja sukupuoleen perustuvaa valtajärjestystä. Naisoikeuden oppikirjassa oikeuden ja sukupuolen suhde todetaan ristiriitaiseksi jo siinä, että vaikka sukupuolella ei pitäisi olla oikeudellista merkitystä, oikeudellisesti edellytetään, että jokaiselle syntyvälle ihmiselle määritellään sukupuoli (NimiL), mm. siinä suhteessa, että miehelle ei saa antaa naisen nimeä eikä naiselle miehen nimeä.² Pääsääntöisesti ihmiset pitäisi heti voida tunnistaa jompaankumpaan sukupuoleen kuuluviksi. Pelkkää erottelua merkittävämpänä naistutkimus korostaa siihen olennaisesti liittyvää hierarkkista suhdetta, jolla viitataan siihen, että mies ja miehinen edustaa ensisijaista, tärkeää ja paremmin resurssoitua, nainen ja naisinen toissijaista, vähemmän tärkeää ja heikosti resurssoitua. Oikeudellinen sääntely voi näyttää sukupuolineutraalilta, mutta tosiasiaissa sääntely asettaa miehet ja naiset erilaisiin asemiin, koska se ei ota riittävästi huomioon miesten ja naisten erilaisuutta tai

¹ Ks. esim. Anu Koivunen – Marianne Liljeström (toim.): *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen, Tampere: Vastapaino 1996, Anneli Anttonen – Kirsti Lempiäinen – Marianne Liljeström (toim.): *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*, Tampere: Vastapaino 2000 ja Liisa Husu ja Kristiina Rolin (toim.): *Tiede, tieto ja sukupuoli*, Helsinki: Gaudeamus 2005.

² Kevät Nousiainen – Anu Pylkkänen: *Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus*, Helsinki: Forum Iuris 2001 s. 7 s. Nimikysymys ei tässä ole esimerkki keskeisestä epäkohdasta, vaan esimerkki itsestään selvänä pidettävästä asiasta, jolla kuitenkin on oikeudelliset puitteet.

erilaisia elämäntilanteita. Nousiaisen ja Pylkkäsen mukaan oikeusjärjestys rakentuukin perusteiltaan olettamukselle sukupuolieron tärkeästä merkityksestä olkoonkin, että se ei suoraan näy normien sukupuolineutraalista kirjoitustavasta. Erottelua voidaan kuitenkin jäljittää ja selvittää kuvaamalla eri elämän- ja oikeudenalojen sukupuolittuneita toimintatapoja.³

Kysymys siitä, minkälainen käsitys sukupuolen merkityksestä käsitteenä sisältyy suomalaiseen oikeusjärjestykseen tai sen taustalla vaikuttaneeseen oikeudelliseen ajatteluun, on kiinnostava varsinkin osana oikeuden keskeisten modernien piirteiden rakentumista. Se on myös erityisen hankalasti selvitettävä kysymys mm. siksi, että juristiprofession käsityksiä valaisevassa oikeuskirjallisuudessa naisten asemasta suhteessa oikeussubjektiuteen ei varhemmin juurikaan keskusteltu, vaikka keskustelua naisten oikeuksien parantamisesta muissa lehdissä ja kirjallisuudessa käytiinkin 1860-luvun loppupuolelta lähtien ja vilkkaasti mm. 1800–1900-lukujen vaihteessa.⁴ Tätä vaitonaisuutta kuvaa Anu Pylkkänen artikkelissaan ”Onko oikeuden henkilöllä sukupuoli?” (2007). Pylkkäsen mukaan oikeuden henkilöydellä ei tyypillisesti ole ominaisuuksia, mutta muodollisen, universaalin käsitteen taustalla on kuitenkin tietyntyylinen henkilöys, joka on tosiasiaa sukupuolittunut. Oikeustieteessä aiheeseen onkin tartuttu varsinaisesti vasta uudemman naisoikeus- ja ihmisoikeustutkimuksen myötä. Pylkkänen kertoo kiinnostuneensa siitä, miten näennäisen neutraaliuden varjossa tuotettiin ja tuotetaan henkilöiden eroja. Tämän selvittämiseksi hän tarkastelee kotimaista henkilöoikeutta koskevaa oppikirjallisuutta aina 1800-luvun loppupuolelta nykypäiviin. Pylkkänen osoittaa, että kirjallisuus oli tältä osin Suomessa niukkaa eikä siinä juurikaan arvioitu naisten varhemmin selvästi erilaista asemaa tai puuttuvia kykyjä toimia taloudellisesti ja oikeudellisesti itsenäisinä henkilöinä. Muodollinen yhdenvertaisuus toteutettiin tietyin keskeisin oikeudellisin muutoksin, tärkeimpinä valtiopäiväjärjestys (1905), hallitusmuoto, työsopimuslaki ja avioliittolaki (1930), mutta sukupuoli oletettiin eroksi, joka voitaisiin poistaa yhtä helposti kuin tarpeeton etiketti.⁵

Oikeudelliseen ajatteluun sisältyvä sukupuolittuneisuus on erityisen hankalasti selvitettävä kysymys siksi, että siinä tavoitellaan tarkasteltavaksi jotakin sellaista, jota ei varsinaisesti käsitellä.⁶ Jos ja kun oikeudessa ei sukupuolelle anneta merkitystä, mitä se tarkoittaa ja missä tai miten se ilmenee? Oppikirjoissa ei jo niiden lajityypinkään vuoksi oteta juuri esiin esimerkiksi

³ Nousiainen – Pylkkänen 2001 s. 7–15. Ks. myös Päivi Paasto: Oikeus sukupuolistavana käytäntönä? Naistutkimus 1/2002 s. 74–78.

⁴ Ks. tästä keskustelusta ja kirjoittelusta esim. Arja-Liisa Räisänen: Onnellisen avioliiton ehdot, Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalitusoppaissa 1865–1920, Helsinki: SHS1995. Erityisesti äänioikeuskeskustelusta ks. Irma Sulkunen: Suomi naisten äänioikeuden edelläkävijänä, teoksessa Irma Sulkunen – Maria Lähteenmäki – Aura Korppi-Tommola: Naiset eduskunnassa, Suomen eduskunta 100 vuotta 4, Helsinki: Edita 2006 erit. s. 58–81.

⁵ Ks. Anu Pylkkänen Oikeus 2007:2 s. 147–160.

⁶ Leena Kartio ei tieteellisissä kirjoituksissaan ole nostanut esiin naisen asemaa koskevia kysymyksiä tai naisnäkökulmia, mutta olemme useamman kerran keskustelleet siitä, että lainoppi ja erityisesti esineoikeus operoi sellaisilla toimijakäsitteillä, etteivät ne juuri tarjoa mahdollisuuksia naisoikeudellisiin kysymyksenasetteluihin – lukuun ottamatta sen tyypisiä pohdintoja, joita Thomas Wilhelmsson on esittänyt sosiaalisen siviilioikeuden nimissä, mutta tällöinkin varsinaiselta esineoikeuden alueelta löytyi hyvin niukasti aineksia sosiaalisen ulottuvuuden kehittämiseen osaksi relevantteja tekijöitä. Tämä kirjoitukseni on keskustelupuheenvuoro, jossa ei etsitä naisoikeudellisesti viritettyä kysymystä tarkasteltavaksi, vaan pyritään alustavasti valottamaan oikeudellisen ajattelun traditiossa vaikuttaneita yleisempiä piirteitä, jotka ylläpitävät naiskysymysten marginaalisuutta lainopin ydinteksteissä.

naisen aseman epäkohtia, lähinnä vain todetaan muutamin kohdin erilainen kohtelu. Tarkoitushan on esitellä tiiviissä muodossa voimassa olevan oikeuden tilaa. Pylkkäsen tarkastelemien Robert Montgomeryn, K. F. Ekströmin, Alarik Hernbergin, Y. J. Hakulisen ja T. M. Kivimäen siviilioikeuden oppikirjojen ohella tätä osoittaa havainnollisesti esimerkiksi Allan Serlachiuksen Lainopin alkeet (1910).⁷ Serlachiuksen mukaan lakien sisältö riippuu ennen kaikkea yhteiskunnassa vallitsevista valtasuhteista ja näihin vaikuttaa ennen kaikkea taloudellinen kehitys. Taloudellisten suhteiden ohella merkitystä on myös vallitsevilla siveydellisillä ja uskonnollisilla käsityksillä, mutta on ilmeistä, että sukupuoli ei Serlachiuksen edustamassa ajattelutavassa kuulu valtasuhteiden yhteydessä merkillepantavien tekijöiden joukkoon.⁸

Huomionarvoista on, että yhteyksissä, joissa ihmisten sukupuolittuneisuuteen ja siihen perustuvaan erityiseen suhteeseen (aviosuhteeseen) viitataan, se todetaan alueeksi, jota laki ei järjestä. Niinpä Serlachius mainitsee ”aviopuolisoiden keskinäisen kunnioituksen ja arvannon suhteen kokonaan siveyden asiaksi”. Nähdäkseni kysymys ei ole vain siitä, että noin luonnehdittu suhde on ”välttämätön onnelliselle aviolle”, mitä laki ei voi säätää,⁹ vaan perustaltaan siitä, että avio- ja perhesuhteet nähdään muista yhteiskunnan alueista poikkeavaksi alueeksi, johon lainsäätäjän ei pidä juurikaan puuttua. Oikeusjärjestyksen yleinen tarkoitusperä on Serlachiuksen mukaan ”estää kaikkien sota kaikkia vastaan”, millä hän (hallintaa selvittäessään) viittaa ensisijaisesti siihen, että laki aina jossakin määrin suojelee olemassa olevaa, jopa oikeudenvastaistakin tilaa, kunnes kiista selvitetään, mutta lausuma voidaan nähdä yleisemminkin käsityksenä siitä, että lain tehtävä on järjestyksen asettaminen ja ylläpitäminen sille alueelle, missä ei ole luonnollista järjestystä.¹⁰

Siinä määrin kuin naisen oikeudellisessa asemassa edelleen on eroja verrattuna mieheen, nämä todetaan, mutta niiden syitä ei oppikirjatyypisissä teksteissä juurikaan pohdita. Esimerkiksi Serlachius kirjoittaa, että se, ”että miehen ja naisen asema ei Suomessa enemmän kuin missään muussakaan maassa ole aivan sama, johtuu sukupuolieroavaisuudesta”. Tämän jälkeen hän toteaa vain, että erot ovat supistuneet ja vähenevät koko ajan, ja mainitsee erikseen huomattavana sen, että Suomessa naisella on sekä valtiollinen äänioikeus että vaalikelpoisuus, mikä on aivan poikkeuksellista, ja jatkaa, että aviovaimo on miehensä edusmiehyyden alainen, mutta tämä ei ole koskaan tarkoittanut sitä, että vaimolta olisi riistetty hänen toimintakelpoisuutensa.¹¹ Serlachius pitää selvästikin suomalaisen naisen oikeudellisen aseman parantumista arvokkaana asiana, mutta ei tässä pohdi sitä, miksi naisen toimintakelpoisuus ollenkaan on vähäisempi kuin miehen. Jonkin verran enemmän kysymystä pohditaan perheoikeutta selvittävässä jaksossa, jossa on yleisemminkin tärkeätä se, että lähtökohtana ja tarkastelun näkökul-

⁷ Kirja on tarkoitettu ensisijaisesti lainoppia lukeville ylioppilaille antamaan yleiskuva oikeusjärjestyksestä ja oikeustieteen eri lohkoista, mutta samalla se on osoitettu yleisemmin maallikoille kansantajuisesti lainopilliseksi selvitykseksi. Esikuvana on ollut tanskalaisen Hagerupin oikeusensyklopedia vuodelta 1906. Ks. Allan Serlachius: Lainopin alkeet, Porvoo: WSOY 1910 esipuhe.

⁸ Ks. Serlachius 1910 s. 26–30.

⁹ Serlachius 1910 s. 57.

¹⁰ Serlachius 1910 s. 124.

¹¹ Serlachius 1910 s. 87.

mana on lain rajallisuus. Serlachiuksen mukaan yleinen oikeuskäsitys jättää juuri tällä alalla (perheoikeuden lohkolla) yksilölle erittäin laajan vallan menetellä oman mielensä mukaan. Hän mainitsee nimenomaisesti paitsi vanhempien ja lasten keskinäiset suhteet myös aviopuolisoiden suhteet toisiinsa, joista hän toteaa ”itse laativat paraat lait toinen toisilleen”. Tässä ei pyritä perustelemaan niinkään lainsäätäjän ratkaisua siitä, että miehellä on määräämisvalta aviovaimoonsa nähden, vaan sitä, että tämä määräys – kuten useat muutkin perheoikeuden alueella – on annettu poikkeustilanteita varten eikä lainsäätaja tarkoita, että ”sääntönä yhteiskunnassa tulisi olemaan, että vaimo on itsemääräämisoikeutta vailla”. Miehen määräämisvaltasäännös osoittaa Serlachiuksen mukaan vain sen, miten menetellään niissä poikkeustapauksissa, joissa puoliset eivät voi sopia asiasta tai määräämisvaltaa ei voida jakaa. Tosiasiallinen määräämisvallan jako riippuu aina puolisoitten keskinäisistä suhteista ja persoonallisuuksista. Tämän mielessä pitäminen selittää Serlachiuksen mukaan sen näennäisen ristiriidan, että suomalaisella naisella on sekä yleinen äänioikeus että vaalikelpoisuus, mutta vaimo ei hallitse itseään.¹² Todistelu ei kuitenkaan osoita mitään syytä siihen, miksi lainsäätaja ratkaisee määräämisvallan osoittamisen miehen hyväksi. Voitanee sanoa, että Serlachius esittää asian itses-tänselvyytenä, koska näin on aina ollut.¹³

Hankalasti tavoiteltavaa kysymystä sukupuolen ja oikeuden suhteesta oikeudellisen ajattelun perusrakenteissa voidaan oppikirjallisuuden lisäksi mielestäni pyrkiä valottamaan tarkastelemalla juridisia aikakauskirjoja. Aikakauskirjat sisältävät yleensä useammantyyppisiä kirjoituksia ja niiden tarkoituksena on välittää lakimiehille ajanmukaista ja ajantasaistuvaa tietoa lainopin ja oikeudellisten kysymysten eri lohkoilta. Oppikirjoissa sen sijaan ollaan tiiviimmin kiinni voimassaolevan oikeuden esittelyssä ottamatta juurikaan esiin esimerkiksi lainsäädäntöhankkeita taikka puutteita ja aukkoja sääntelyssä. Juridisia aikakauskirjoja alkoi ilmestyä Suomessa varsin myöhään, ensimmäinen oli JFT vuonna 1865, toinen Lakimies vuonna 1903, kolmas Defensor Legis vuonna 1930. Jotta aihepiiristä voisi sanoa jotakin perusteellisempaa, edellyttäisi se vähintäänkin JFT:n ja Lakimiehen numeroiden systemaattista läpikäymistä esimerkiksi vuoteen 1930 asti, jolloin syntyisi käsitys lehdissä hahmottuvista oikeudellisen ajattelun piirteistä siirryttäessä autonomian ajalta itsenäistyvää Suomea määrittäviin käsityksiin. Tässä kirjoituksessa tarkastelen ainoastaan Lakimiehen kahden ensimmäisen vuoden numeroita. Tarkoitukseni on lähinnä osoittaa, että jatkotutkimukselle suuntaa antavia kiinnostavia piirteitä ja niiden herättämiä kysymyksiä löytyy jo Lakimiehen ensimmäisistä numeroista, jos niitä luetaan etsien sukupuolelle annettua tilaa ja merkityksiä.

Jos – ja kuten näyttää – edes vaiheessa, jossa oikeudellista sääntelyä keskeisesti rakennettiin kaikkien kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun varaan, ei kuitenkaan kiinnitetty huomiota eroihin sukupuolen perusteella, herättää tämä nähdäkseni useitakin kysymyksiä sukupuolen kategorian sivuuttamisen merkityksestä ja vaikutuksista. Jos siis naisen asemaa ja sukupuolten suhteita koskeva keskustelu, jossa esitetään myös oikeudellisia uudistusvaatimuksia, näyttäy-

¹² Serlachius 1910 s. 96 s.

¹³ Ks. myös Serlachius 1910 s. 98.

tyy Lakimiehen edustamassa, oikeudellisen aikakauskirjan kirjoittelussa vasta vuosien kuluttua ja reaktiivisesti tiettyihin lainsäädäntöhankkeisiin liittyen,¹⁴ mikä merkitys tällä seikalla ehkä on yhteiskunnassa, jossa – samojen tekstien mukaan – sukupuoli ei ole vailla merkitystä?

Poimintoja Lakimiehen vuosien 1903–1904 numeroiden sisällöstä

Tietoja ja uutisia

Varsinkin Lakimies-lehden alkuvuosina päävastuu lehden sisällöstä ja siitä, että lehteen saatiin riittävästi kirjoituksia, oli päätoimittajana vuosina 1903–1917 ja 1923–1935 toimineella professori Allan Serlachiuksella (sittemmin Särkilahti). Hän kirjoitti 22 % kaikista varsinaisista kirjoituksista lehden ensimmäisen neljännesvuosisadan aikana. Keskeinen panos oli myös F. O. Liliuksella ja Kustavi Kailalla.¹⁵ Vuosien 1903–1904 numeroissa esiintyy artikkelikirjoittajina kaiken kaikkiaan 15 nimeä. Tässä kirjoituksessa en nosta Lakimies-lehden kirjoittajia esiin henkilöinä, vaan tarkastelen kirjoituksia lehden tarkoituksen mukaisesti etupäässä lakimiehille osoitettuna tarpeellisena pidettyinä tietoina ja uutisina kotimaisen oikeuden tilasta ja kehittämishankkeista. Kirjoituksia voidaan arvioida suomenkielisen lainopillisen kirjallisuuden niukasta tarjonnasta huolestuneiden juristien tiedontarjontana ammattiveljille.¹⁶ Keskeisessä asemassa oli kotimaisen lainsäädännön kehityksen seuraaminen sekä siinä ilmenevien uudistusten että myös puutteiden ja aukkojen suhteen.¹⁷ Tästä näkökulmasta on mielenkiintoista, mitä asiaryhmiä ja kysymyksiä otettiin esiteltäviksi ja tarkasteltaviksi. Toimituskunnan suuntautuneisuus tietyille oikeudenaloille (kuten Allan Serlachiuksen rikosoikeuteen) näkyy epäilemättä jonkin verran kirjoitusten aiheissa varsinkin alkuvaiheissa, mutta lehden pyrkimys tarjota julkaisuforum kaikilta lainopin haaroilta tuleville kirjoituksille toteutui pidemmällä aikavälillä pääpiirteissään tasasuhtaisena.¹⁸

Vuosien 1903–1904 kirjoitukset on lehdessä jaoteltu neljään ryhmään: kirjoituksia ”eri aiheista” (18 + 21), oikeustapauksia (17 + 12), kirjallisuutta (5 + 5) ja katsauksia (2 + 5).¹⁹ Sitä, tuleeko ja missä määrin ja millä tavalla sukupuoli kirjoituksissa esiin, voidaan tarkastella lä-

¹⁴ Ensimmäinen kirjoitus, jossa otetaan tarkasteluun naisen asema avioliitossa ja sen uudistamisen tarpeet (sekä vallisuuskykyisyyksissä että edusmiehyden suhteen), on F. O. Liliuksen artikkeli vuoden 1910 Lakimiehestä. Selkeästi ”naisasiain ajamisen” ja naisen aseman parantamisen merkityksen tunnistamisesta huolimatta artikkelissa toistuu samantyyppinen perusnäkemys perhesuhteiden erityisluonteesta (kiinteästi kansan käsityksiin liittyvänä lohkona) kuin edellä referoidussa Serlachiuksen oppikirjassa mukaan lukien ratkaisu, jossa miehellä katsotaan olevan suurimmat edellytykset päättävällään käyttämiseen tilanteissa, joissa sitä ei voida jakaa (ks. Lilius LM 1910 s. 221–250). Toinen on lyhyempi kirjoitus Poimintoja-palstalla vuoden 1913 numerossa, jossa referoidaan lainvalmistelukunnan ehdotusta aviopuolisoiden oikeussuhteiden järjestämisestä. Seuraavat aihepiiriin liittyvät kirjoitukset ovat Liliukselta (LM 1920), Kustavi Kailalta (LM 1920 ja 1924) ja F. A. Pehkoselta (LM 1925).

¹⁵ Tauno Ellilä Katsaus Lakimies-lehden vaiheisiin, teoksessa Aarne Rekola et al. (toim.): Juhlajulkaisu Suomalainen Lakimiesyhdistys 1898 22/10 1948, Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1948 s. 62–66.

¹⁶ Lehden levikistä ja lukijakunnasta ks. Ellilä 1948 s. 67 s.

¹⁷ Ks. LM 1903 s. 1 s., jossa lehden toimitus selvittää lukijalle lehden perustamisen taustaa ja tarkoitusta.

¹⁸ Tarkemmin eri kirjoitusten jakautumisesta ja kirjoittajista v. 1903–1927 ja v. 1928–1947 Ellilä 1948 s. 78–82.

¹⁹ Lisäksi molempien vuosien lehdissä on ”kysymyksiä ja vastauksia” -palsta (2 vastausta).

hinnä varsinaisten kirjoitusten sekä katsaustekstien pohjalta. Näissä selvitetään jotakin keskeistä tai ajankohtaista lainsäädännön lohkoa, joten esiteltäviksi valittujen kysymysten voi ajatella kertovan myös niille annetusta merkityksestä. Valinnat kertovat myös aiheiden ajatellusta ajankohtaisuudesta ja aiheiden tarkempi käsittely kysymyksistä, joita pidetään puutteellisina tai puuttumista vaativina epäkohtina. Erityisesti katsausteksteissä on tarkoituskkin kommentoida joitakin ajankohtaisia, ehkä muussa yhteydessä jo keskusteluun nousseita tilanteita tai kysymyksiä.²⁰

Toteamusten lomaan sijoittuvia viittauksia

Vuoden 1903 numeroiden varsinaiset kirjoitukset käsittelevät mm. vertailevaa oikeustiedettä ja muinaisten oikeusolojen tutkimista, perinnöllisiä vuokrasopimuksia, toiminimiä, väkijuomalainsäädäntöä, kunnallislakia, kyytilaitosta ja valtion tulo- ja menoarviota. Keskeisenä lainsäädännön tilan arvioimista vaativana ja mahdollisia kehittämissuuntia kirvoittavana kysymyksenä esiintyy väkijuomalainsäädäntö kieltolakeskusteluineen. Kysymys nähdään selkeästi oikeuspoliittisena ja Serlachius palaa kysymykseen yhä uudestaan pohtien sitä, mitä merkitystä lakisääntelyllä on ja minkä muotoista sen tulisi olla. Hän ei myöskään pysähdy kysymyksen juridiseen arviointiin, vaan pureutuu juoppouden yhteiskunnallisiin syihin, joista perimmäisenä hän näkee ihmisten jakautumisen varakkaisiin ja köyhiin. Serlachius ei tarkastele juoppoutta sukupuolittuneena asiana eikä myöskään erityisesti perheitä koskettavana ongelmana, vaikka on ilmeistä, että hänkin näkee juoppouden nimenomaan miesten ongelmana, jonka seurauksista muutkin joutuvat kärsimään.

Toinen oikeuspoliittisesta näkökulmasta epäkohtana näyttäytyvä kysymys on kyytilaitos, ja tätä koskevia esityksiä ja hankkeita tarkastellaankin toistuvasti hyvin yksityiskohtaisesti. Naisen oikeudellinen asema ei missään kirjoituksessa nouse erityisesti tarkastelun kohteeksi ja sikäli kuin naisen asemasta jotakin selvitetään, kysymys on erilaisen tilanteen toteamisesta. Havainnollisesti tämä näkyy kirjoituksessa ”Pari vanhentunutta kysymystä”, joka siis otsikkonsakin mukaisesti pyrkii pureutumaan lainsäädännön epäkohtiin. Siinä otetaan tarkasteluun palkollisten ja isäntien välisten suhteiden sääntely ja niissä tapahtuneet muutokset. Kirjoituksessa todetaan joitakin eroja renkien ja piikojen asemassa, mutta varsinaisina epäkohtina tarkastellaan tilanteita, jotka näyttäisivät asettavan isännät ja palkolliset tarpeettomastikin erilaiseen asemaan (vahingonkorvausoikeudellisesti ja prosessuaalisesti). Kirjoittaja siis tunnistaa palkollisten ja isäntien keskinäisen valta-asetelman, joka on erilainen kuin sopimuskumppanien suhde, mutta poimii kritiikkinsä kohteeksi tietyt pykälät, jotka näyttäisivät kärjistävän palkollisten alisteista ja huonompaa asemaa. Esimerkiksi isännän kuritusvalta on tuolloisen palkollisäännön mukaisessa muodossaan kirjoittajan mukaan vanhentunut ja se olisi poistettava.

²⁰ Oikeustapauksissa ja kirjallisuusesittelyissä taustalla on lähinnä vain korkeimman oikeusasteen tulkinnasta tiedottaminen johonkin epäselvään kysymykseen tai merkittävän tutkimuksen / hyödyllisen oppikirjan esittely.

Näin kirjoittaja siis tunnistaa työnantaja–työntekijä-suhteen erityisenä alistussuhteena, jota lainsäätäjän olisi syytä säädellä enemmän työntekijän turvaksi.²¹

Naisen erilainen oikeudellinen asema, jota ei kuitenkaan erityisemmin kommentoida, tulee vastaavaan tapaan vain toteamuksena esille jo ensimmäisessä kirjallisuusesittelyssä, jossa selvitetään saksalaisen Georg Meyerin vaalioikeutta tarkastelevaa historiallista ja vertailevaa tutkimusta. Kirjallisuusesittely ei ehkä sellaisenaan tarjoa laajoja mahdollisuuksia arvioida esittävän aihepiirin kysymyksiä itsenäisesti. Huomionarvoista on, että esittelijä perustelee kirjoitustaan Lakimiehen lukijoille nimenomaan sillä, että aihe on ajankohtainen, koska kysymys äänioikeuden laajentamisesta on Suomessakin esillä. Hän ei kuitenkaan viittaa pyrkimykseen laajentaa äänioikeus naisille. Esittelyssä referoidaan vain lyhyesti mm. toteamusta, että sielläkin, missä äänioikeus on yleinen, siitä on suljettu pois joukko henkilöitä, ja tällaisina mainitaan suluissa ”alaikäiset, heikkomieliset, kansalaisluottamuksensa menettäneet, usein myös naiset ym.”. Kun kirjoittaja jäljempänä jatkaa referoimalla teoksessa esitettyjä tietoja maista, joissa on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, hän ei mainitse sitä, ettei tämä koske kuitenkaan naisia. Ainoana epäkohtana äänioikeussäännöksissä käsitellään työväenluokan syrjittyä asemaa: yhteiskuntarauha edellyttäisi poliittisia oikeuksia myös työväenluokalle.²² Näin voidaan sanoa, että tässäkin tunnistetaan tietty epätasa-arvoinen tilanne, mutta kysymys on luokka-asetelmasta. Sen sijaan naisten erilainen asema sivuutetaan.

Ensimmäinen kirjoitus, jossa viitataan ajankohtaiseen, myös naisen asemaa koskevaan kiistakysymykseen, löytyy nähdäkseni vuosikerran 1903 päättävästä katsauksesta ”juridinen silmäys muutamien päivän tapahtumiin”.²³ Kirjoituksessa viitataan lyhyesti neljään uutiseen. Näistä ensimmäinen on julkisuudessa tuolloin paljon esillä ollut ns. ”siviiliavioliitto Lagerborgin tapaan” eli tapaus, jossa haluttiin solmia avioliitto ilman kirkollista vihkimistä ja siihen sisältyvää vihkikaavaa sanamuotoineen. Keino tähän löytyi rikoslain epätäydellistä avioliittoa koskevista säännöksistä, joiden nojalla pariskunta voitiin julistaa oikeuden päätöksellä aviopuolisoiksi ja lopputulemana oli, että vaimon asema oli taloudellisesti jopa itsenäisempi kuin ”tavallisessa menettelyssä” syntyneessä avioliitossa. Mm. Julian Serlachius oli JFT:ssä puoltanut tulkintaa, jota Lagerborg hyödynsi, mutta päivälehtikeskusteluissa juristit esittivät asiasta myös aivan vastakkaisia käsityksiä.²⁴

Lakimieheissä ei asian yhteydessä viitata lainkaan periaatteelliseen kysymykseen siviiliavioliiton mahdollisuuden edistämisestä, vaan kirjoittaja päinvastoin haluaa ensisijaisesti todeta lukijoille, että asia on hyvin vähämerkityksinen: tapaus ei ole sen arvoinen, että lakiemme ylimmällä valvojalla olisi syytä siihen sekaantua, ”kuurnita hyttysiä ja niellä kameleita!”. Näin kirjoittaja nimenomaisesti viittaa siihen, että kysymys ei ole oikeuspoliittisesti merkittävä. Kirjoittaja jatkaa viittaamalla siihen, että kansan oikeuskäsitys aviopuolisoiden suhteista on toki

²¹ Ks. LM 1903 s. 173–185. Kyseessä on Philip Suurosen (Ph.S.) kirjoitus.

²² Ks. LM 1903 s. 25–31. Kirjoittaja (J.K.P.) on J. K. Paasikivi.

²³ Katsauksen kirjoittaja (A.S.) on Allan Serlachius.

²⁴ Ks. tapauksesta ja sitä koskevasta keskustelusta erit. Marja Jalava: Minä ja maailmanhenki, Helsinki: SKS 2005 s. 403–412.

muuttunut sitten vuoden 1734 lain säätäjien, mutta niinpä lakia eri kohdin pyritäänkin tulkitsemaan vallitsevaa oikeuskäsitystä vastaavasti. Tarvetta lain muuttamiseen tämän kysymyksen kohdalla kirjoittaja ei näe, vaan pohtii tätä tarvetta vasta seuraavaksi esille ottamansa mallasjuoma-asetuksen yhteydessä. Mallasjuoma-asetuksesta löytyy kohta, joka on epäselvä, joten lakia pitäisi siltä osin muuttaa. Kolmas kysymys, joka tuodaan lukijoiden tietoon, on Saksanmaalla aiheutunut väittely oikeustapauksesta, jossa isä oli käyttänyt lainvastaiseksi tuomittua hätävarjelua karkottaakseen tyttärensä raiskausta yrittäneen miehen. Lukijalle ei tule aivan selväksi, mitä kirjoittaja haluaa viestittää, muuta kuin että kansan oikeuskäsitys voi arvioida tilanteita toisin kuin lainsäätäjä. Tähän viittaa myös viimeiseksi mainittava asia, joka jätetään kuitenkin varsinaisesti esittelemättä. Kirjoittaja viittaa ”Varkauden tehtaan isännistön äskettäiseen menettelyyn työntekijöitään kohtaan”. Se ansaitsisi juridisen käsittelyn, mutta kun ”juridisuus edellyttää ennen kaikkea objektiivisuutta”, kirjoittaja ei siihen pysty.²⁵

Neljän esille otetun asian kokonaisuudessa näyttää siltä, että kirjoittajan tarkoituksena ensimmäisen kysymyksen kohdalla on tuoda esiin vain se, ettei siinä ole lainkaan kysymys sellaisesta lohkosta tai alueesta, johon lainsäätäjän huomiota pitäisi kiinnittää.

Luokkakysymyksen varjossa

Vuoden 1904 numeroiden varsinaisissa kirjoituksissa käsitellään mm. 1800-luvun oikeustieteellisiä päävirtauksia, lapseksi ottamista, perintötorppia ja taksoituslautakuntia, mutta valtaosin samoja keskeisiä aihepiirejä kuin aiemmin eli rikollisuutta ja mallasjuoma-asetuksen tulkintoja. Ylipäätään voidaan sanoa, että kirjoituksia hallitsee alkoholinkäytön, rikollisuuden ja turvattomuuden erilaisten vaikutussuhteiden tarkastelu. Kiinnostavaa esimerkiksi rikollisuutta ja turvattomuutta koskevissa pohdinnoissa on se, että asiaa tarkastellaan keskeisesti luokkakysymyksenä. Esimerkiksi kirjoituksessa ”rikollisuuden kasvaessa” viitataan esimerkinomaisesti siihen, että kansan mies eli työmies pahoinpitelee vaimoaan nyrkein, kun taas yläluokan mies voi ”käyttää henkistä ylivoimaansa heikomman sortamiseksi”. Kirjoittaja pitää mahdollisena, että molemmat tavat ovat yhtä tuomittavia. Hän ei kuitenkaan lähde tarkemmin pohtimaan perhe- tai parisuhdeväkivallan kysymyksiä, vaan siirtyy tarkastelemaan kysymystä luokkien välisenä ongelmana eli yleisemmin kysymyksenä siitä, miten varakkaampi voi käyttää taloudellista valtaansa. Esimerkkeinä otetaan esiin tehtaan isännistön ja työläisten vastakohta Varkauden tapauksesta ja toisena eräs episodi, jossa sivistynyt rouva kerskui, miten hän kielsi palvelijoitaan liittymästä palvelijatyöryhdistykseen.²⁶

Kirjoittajan esimerkeissä tulee näin esiin sukupuolten erilaisia asemia, mutta tarkasteltavaa ongelmaa ei määritellä tästä näkökulmasta, vaan luokkien välisestä vastakohtaisuudesta käsin. Hyvin selväksi tämä käy kolmannesta esimerkistä, jossa kirjoittaja pohtii ympäristön merkitystä ja väkivaltaisuuden erilaisia ilmentymiä. Esimerkki on väkisinmakaaminen. Varaton rik-

²⁵ Ks. LM 1903 s. 230–234.

²⁶ Ks. LM 1904 s. 3 s.

koja hankkii siten ruumiillisella voimallaan saman tyydytyksen kuin taloudellisesti parempi-osainen ostamalla. Kirjoittaja korostaa, ettei hän vertailuesimerkillään tarkoita sitä, että teot olisivat samanarvoisia, vaan vain sitä, että varakas on edullisemmassa asemassa kuin varaton ja arvelee, ettei ehkä varatonkaan turvautuisi väkivaltaan, jos muita tapoja olisi, ja edelleen ”vaikka varaton sen sittenkin tekisi eli olisi aistillisempi ja kylmäkiskoisempi muiden kärsimystä kohtaan”, olisiko se ihmeteltävää: varattomuus kovettaa.²⁷ Kirjoittaja ei väitä voivansa ratkaista ongelmaa, mutta olennaista tässä yhteydessä on se, että hän tarkastelee kysymystä tietystä näkökulmasta, jossa tunnistetaan yhteiskunnan keskeiseksi tehtäväksi turvallisuuden takaaminen ja ylläpitäminen. Siinä nähdään puutteita, mutta niiden nähdään johtuvan viime kädessä varallisuus- ja luokkaeroista. Ongelmaa ei nimetä erityisesti naisen asemaa ja kohtelua koskevana.

Luokka-asemat siis tunnistetaan ja kiinnostavaa on, miten naisen erilainen ja alistettu asema tulee esiin näissä yhteyksissä. Huomionarvoisin esimerkki on vuoden 1904 numerot päätävässä kirjoituksessa ”Voikan lakon johdosta”. Kirjoittaja²⁸ toteaa lakon päättyneen työväen musertavaan tappioon, mutta hän haluaa ottaa asian esille siksi, että katsoo lainsäätäjällä olevan siitä opittavaa. Lakko siis paljasti tilanteen, johon lainsäätäjän on puututtava järjestääkseen asiat niin, ettei ”tästä lähtien jää yksinomaan toisen eikä toisen mielivallasta riippuvaksi, tah-tooko se tehdä toiselle puolueetonta oikeutta vaiko vain turvautua ylivoimaansa”. Kirjoittaja ei tässä enää puutu siihen, mikä lakon syynä oli, vaan siihen, että työnantaja esti asian selvittämisen puolueettomassa tuomioistuimessa. Kirjoituksesta käy ilmi, että joukko työmiehiä, jotka olivat voimaa käyttäen poistaneet työnjohtajan työhuoneesta tehtaan konttoriin, erotettiin, mutta myös se, että syynä väitettiin olevan työnjohtajan menettely tehtaan naispuolisia työntekijöitä kohtaan. Kirjoittaja ei ota kantaa siihen, oliko työnjohtaja tehnyt itsensä syyppääksi varsinaiseen väkisinmakaamiseen, mutta luultavaa oli, että hän oli ehkä käyttänyt uhkauksia ja pakotusta. Kirjoittaja toteaa lisäksi, ettei työnjohtajan ole välttämättä täytynyt turvautua edes pakotukseen, koska hänellä on ollut valta käsissään, ”hänen ei tarvitse vallanalaisiaan uhata sillä he tietävät muutenkin että ovat hänen vallassaan ja että työstä erottaminen uhkaa sitä, joka asettuu hänen tahtoansa vastaan”. Kirjoittaja osoittaa ensimmäiseksi puutteeksi laissa sen, että ”pakottavaa vaaraa lievempää pakotusta” käyttävää ei rangaista väkisinmakaamisesta vaan vain pahoinpitelystä, ja toiseksi puutteeksi sen, että isäntävaltaansa väärinkäyttäviä vastaan ei ole erityistä säännöstä rikoslaissa. Ainoastaan isäntä, joka makaa palkkapiikansa, joutuu rangaistavaksi muusta kuin tavallisesta salavuoteudesta, mutta tämäkään pykälä ei tässä olisi soveltunut, kun kysymys ei ollut palkollisista. Kirjoittajan arvion mukaan tehtaan naiset olisivat kuitenkin ”suuremmastikin lain suojan tarpeessa” päällysmiehiään vastaan kuin palkkapiika isäntäänsä vastaan.²⁹

Lopuksi kirjoittaja nimeää suurimmaksi puutteeksi sen, ettei rikoslaissa ollut säännöstä, jonka nojalla voitaisiin tuomita se, ”joka väärinkäyttämällä valtaansa tai laiminlyömällä velvol-

²⁷ LM 1904 s. 4 s. Kirjoittaja (A.S.) on Allan Serlachius.

²⁸ Kirjoittaja (A.S.) on Allan Serlachius.

²⁹ Ks. LM 1904 s. 206–209.

lisuuden mukaista huolenpitoa panee jonkun käskynalaisensa tai talonväkeensä kuuluvan sellaisten olojen alttiiksi, jossa on ilmeinen vaara siveydelle tai rehellisyydelle”. Malli hahmotellulle säännökselle löytyi Norjan rikoslaista. Tällä säännöksellä olisi tehtaan isännistö kirjoittajan mukaan voitu asettaa vastuuseen siitä, että se salli työnjohtajan menettelyn.³⁰

Nähdäkseni huomionarvoista kirjoituksessa on se, että siinä niin selkeästi nostetaan esille työnantajan ja työntekijöiden epätasa-arvoinen suhde, johon lainsäätäjän tulisi puuttua, jotta työnantaja ei voisi käyttää valtaansa mielensä mukaan. Tapaus sisältää aineksia, jossa naisten asema työntekijöinä ja työnantajan vallan alaisina tulee todetuksi, mutta kirjoittaja ei pyri nostamaan näitä erityispiirteitä esiin varsinaisesti sukupuolittuneena valtasuhteena, vaan ensisijaisesti työntekijyyteen liittyvänä tavanomaisena vallanalaisuussuhteena. Tähän viittaa se, että kirjoittaja käsittelee naisen heikompaa ja alisteisempaa asemaa nimenomaan osana työntekijöiden, ”köyhän kansaosan” alisteista asemaa ja esittää tilanteen korjaamiseksi sukupuolineutraalia säännöstä.

Näkymättömyys ja oikeudenalojen erottelu

Edeltä voidaan todeta, ettei tarkastelluissa juridisissa aikakauskirjoissa vielä tarkastella sukupuolen merkitystä juurikaan enempää tai vivahteikkaammin kuin oppikirjateksteissä. Tyypillisimmillään oppikirjateksti toteaa yhtäällä, että ihmisominaisuus ja oikeuskelpoisuus ovat toisistaan erottamattomat, ja toisaalla, että sukupuolieroavaisuudesta johtuu, että miehen ja naisen asema oikeudellisen toimintakyvyn suhteen ei ole sama.³¹ Sukupuolen perusteella määräytyvä erilainen asema todetaan niissä kohdin, joissa erilaisia säännöksiä selostetaan, mutta asiaa ei problematisoida, vaan enintään korostetaan sitä, että erot ovat pieniä ja vähenemässä. Myöskään aikakauskirjoissa, joissa otetaan erityiseen tarkasteluun tiettyjä lainsäädännössä nähtäviä puutteita, ei nosteta esiin naisen aseman tasa-arvoistamista koskevia kysymyksiä. Joissain kohdin viitataan lähinnä kansan oikeustajunnan hitaisiin muutoksiin ja toisaalta siihen, ettei kysymys ylipäättään ole sellainen, jota lainsäätäjät voisi ohjailla vastoin kansan käsityksiä.

Mitä tämä sukupuolen näkymättömyys kirjoituksissa merkitsee? Sen voi ensinnäkin ajatella vahvistavan sitä käsitystä, ettei sukupuolella ole eikä sillä pitäisi olla oikeudellista merkitystä muuta kuin niiden, 1900-luvun alkupuolellakin jo harventumassa olleiden säännösten kohdalla, joissa eroa miehen ja naisen oikeudellisessa asemassa vielä oli säilynyt. Se voi merkitä myös muuta. Kun sukupuolta ei oteta varsinaisesti tarkasteluun, vaikka eroja sen perusteella on (esim. äänioikeusuudistusta toteutettaessa, aviopuolisoiden keskinäisessä suhteessa, mahdollisuuksissa suuntautua työ- tai virkatehtävissä), sen voi ajatella merkitsevän sitä, ettei sukupuolta tai sukupuolijärjestystä pidetä oikeudellisesti merkittävänä kysymyksenä.

³⁰ LM 1904 s. 209 s.

³¹ Serlachius 1910 s. 84 ja 87.

Edelleen se voi merkitä sitä, että sukupuolijärjestyksestä ei nähdä sukupuolten välille säännöksillä asetettuna järjestyksenä, vaikka säännöksiä on, vaan jollakin tavalla perustaltaan luonnollisena järjestyksenä. Vaikka kysymystä sukupuolten erosta ja sen mahdollisista perusteista ei esimerkiksi lainopin oppikirjoissa juurikaan tarkastella, sitä pohditaan muuntuyppisissä oppaissa ja lehtikirjoituksissa, jotka antavat niukkoja viittauksia laajemman kuvan ajankohdan yleisemmistä käsityksistä. Arja-Liisa Räisänen väitöstutkimus avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaista vuosilta 1865–1920 kertoo vakuuttavasti siitä, että aikakauden opaskirjasten teksteissä hallitsevana oli käsitys miehen ja naisen olemuksellisesta erilaisuudesta. Tämä ei sinänsä merkinnyt eriarvoisuutta, vaikka käsitykset saatettiin myös liittää toisiinsa. Räisänen erittelee tarkastelemaisensa oppaat neljään pääryhmään, joista teologisviritteiset perustelevat erilaisuudella myös naisten alistaisuutta miehelle, mutta luonnontieteellisviritteisissä on myös suuntauksia, joissa erilaisuus ei ole ristiriidassa yhdenvertaisuuden kanssa. Olennaista on, että kaikissa malleissa miehen ja naisen tehtäväalue ihmisenä ja yhteiskunnassa nähdään perustavasti erilaiseksi. Mies kuuluu työn, ansainnan ja julkisen toiminnan alueelle, nainen perhepiiriin lasten kasvattajaksi ja perhetalouden hoitajaksi. Tästä myös katsotaan seuraavan tietynlainen valtasuhde (avio)miehen ja vaimon välillä. Teologispainotteisissa ajatusmalleissa tätä perustellaan jumalan asettamaksi taikka rakkauteen perustuvaksi alistumiseksi, luonnontieteellispainotteisissa sitä perustellaan biologisilla suvunjatkamiseen ja elatukseen liittyvillä luonnollisilla ominaisuuksilla.³² Näin miesten ja naisten erilaisia taipumuksia ja kykyjä ja kelpoisuuksia ei tarvitse nähdä ulkoisesta pakosta tai sääntelystä johtuvaksi, vaan ne selitetään luonnollisiksi, miehen ja naisen omaa luontoa ja sen mukaisia valintoja vastaaviksi.

Nähdäkseni hahmotetulle ajatustavalle on nähtävissä tiettyä vastinetta ja heijastuspintaa edellä tarkastelluissa juridisissa teksteissä. Sukupuolilla on luonnostaan erilainen tehtävä, mutta tärkeää on myös se, että sukupuolten erilaisten tehtävien perusteella hahmottuvaa sukupuolijärjestyksestä ei teksteissä nähdä valtasuhteena eikä ainakaan yhteiskuntarakenteellisena suhteena. Tarkastelluissa kirjoituksissa sukupuolijärjestyksen luonnollisuus tarkoittaa näin sitä, että sukupuolten keskinäinen suhde jää sääntelyltä rauhoitettavaksi alueeksi. Se tarkoittaa myös sitä, että miehen ja naisen erilaisia asemia ei oteta varsinaisesti tarkasteltavaksi, ja erityisesti naisen tehtäväkenttä ja toiminta-alue tulee harvoin esiinkään, mutta jos sukupuolen esille tuovia mainintoja on, nainen esiintyy niissä rooleissa ja tehtävissä, joita ei erityisesti kommentoida. Viittaukset heijastavat tuonaikaisen naisen tehtäväalueita, piikana, emäntänä, äitinä. Valtaosassa kirjoituksia käsitellään sukupuolineutraalisti toimintalojhoja ja kysymyksiä, jotka nostavat useammin esiin asioita, joissa tarkasteltavan toiminnan harjoittajat ovat miehiä. Tämä heijastelee lähinnä sitä, että yksityinen, perhepiirin alue kysymyksineen ei ole oikeudellisen mielenkiinnon keskiössä, kun taas julkinen, mallasjuoma-asetusten, kyytilaitosongelmien, vuokrasopimusten ja rikoslain määrittämä toimintaympäristö vaatii aktiivista tarkkailua ja oikeuspoliittisiakin ehdotuksia. Epäkohtia mahdollisesti sisältävänä nähdään vain julkisella

³² Ks. Räisänen 1995 s. 85–148.

alueella esiintyvä vallankäyttö ja valtasuhteet, ja näin myös silloin, kun ne koskevat miesten ja naisten keskinäisiä suhteita.

Tarkastelluissa kirjoituksissa sukupuolijärjestystä ei ajatella oikeudellisesti säänneltävänä kysymyksenä, vaan pikemmin sellaisena, joka on ennen oikeusjärjestystä ja joka voi muuttua-kin ajan kuluessa joiltain osin, mutta jolle oikeusjärjestyksen on syytä asettaa vain hyvin rajallisesti määräyksiä. Näin sukupuolten asema on jotakin sellaista, joka nähdään miehen ja naisen keskinäisenä ja keskinäiseen määrittelyyn jäävänä yksityisyyden alueena, mikä esitetään käsityksenä perhesuhteiden erityisestä luonteesta ja perheestä yksityisen vapauden alueena, jonne lainsäätäjän ei tule astua muuta kuin välttämättömien puitteiden osalta.

Sukupuolineutraalisuuden kääntöpuoli?

Yhteenvetona voidaankin todeta, että kirjoituksissa muun ohella tullaan esittäneeksi ja vahvistaneeksi tietty oikeussysteemiin sisällytettävä perustava jako yksityisen, perheen sisälle jäävien suhteiden ja toisaalta julkisella alueella merkitsevien suhteiden välillä. Sen mukaisesti avioliitossa ja perheessä ei nähdä epätasa-arvoa tai epäkohtia erilaisten asemien perusteella, ja varsinkin ei nähdä sellaista epäsuhtaa tai vallanalaisuutta, johon pitäisi puuttua oikeudellisesti. Miehen edusmiehyys vaimoon nähden esitellään kyllä määräämisvaltana, mutta viime kädessä sellaisena, johon vaimo suostuu avioliittosopimuksessa ja joka palvelee yhteistä etua. Jaotteluun liittyy toiselta puolen se, että julkisella alueella esiintyviin valtasuhteisiin ja vallankäyttöön on tarpeen puuttua ja niitä säännellä, jottei toinen osapuoli käyttäisi valta-asemaansa liiallisesti. Tällä alueella nostetaan tarkasteluun myös naisten asemaa ja naisten ja miesten keskinäisiä suhteita, mutta nimenomaan siksi ja silloin kun ne määrittävät työnantajan ja työntekijän suhteiksi, jotka ymmärretään jo lähtökohtaiseksi epätasa-arvoisiksi ja siksi toisenlaista lainsäätäjän suhtautumista edellyttäväksi kuin pääsääntöisesti vertailusuhteena esiintyvät velvoiteoikeudelliset suhteet.

Mielestäni tarkastellut tekstit herättävät kysymään, eikö oikeuden sukupuolineutraalisuus näyttäisi alusta pitäen liittyvän ennen kaikkea siihen, että sukupuolten välistä suhdetta ei nähdä valtasuhteena, jota tulisi oikeudellisesti säännellä. Samanaikaisesti sitoudutaan jaotteluun, jossa oikeudellisesti merkityksellisiä valtasuhteita on ns. julkisen alueella, joksi tässä yhteydessä luetaan myös työelämän alue. Tälläkään alueella ei tarkastelluissa viime vuosisadan alkupuolelle sijoittuvissa juridisissa teksteissä olla taipuvaisia nostamaan erikseen esille naisen asemaa tai työoloja, mutta tällä lohkolla naisen huonompi asema tulee huomion kohteeksi työntekijän alistettuna asemana. Luokkakysymys tunnistetaan, naiskysymystä ei. Voidaan kysyä, eikö oikeus juuri näillä jaotteluilla ja erotteluilla ylläpidä ja ehkä rakennakin ajattelua, joka

asettaa ”naiskansalaisuuden erilaiseksi kuin mieskansalaisuus”³³? Tällä perussuhtautumisella, joka kiinnittyy myös yksityis- ja julkisoikeuden perusjaotteluihin, on ehkä kauaskantoisia vaikutuksia siihen nähden, minkälaiset kysymykset pääsevät eri vaiheissa oikeuspoliittisen huomion kohteiksi?

³³ Ks. näistä käsitteistä erit. Irma Sulkunen: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus, teoksessa Risto Alapuro et al. (toim.): Kansa liikkeessä, Helsinki: Kirjayhtymä 1987 s. 157–175 ja myös Sulkunen 2006 s. 10–81 sekä laajemmin ja monitieteisesti Tuula Gordon – Katri Komulainen – Kirsti Lempiäinen (toim.): Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli, Tampere: Vastapaino 2002.